3.11. Mecazlar ve Deyimler

Mecaz, sözlükte yürüyerek geçmek ve yol katetmek demektir. Bir terim olarak mecaz, bir sözü, bir karine ve bir alakanın varlığı sebebiyle gerçek anlamı dışında başka bir manada kullanmaktır. Karineden maksat mecaz anlamı gerektiren delil ve işaretin bulunmasıdır. Alaka ise sözün hakiki mealiyle mecazi anlamı arasında olan irtibattır.

Mesela bir ayette **"Onlar hidayete karşılık dalaleti satın aldılar. Ancak onların bu ticareti kazanmamıştır..."**[39] buyrulur. Burada mecaz vardır. Çünkü onların bu ticareti kazanmamıştır sözü, esasen "Onlar bu ticaretlerinde kazanmamıştır." demektir. Karine ise aklen ticaretin kendi başına kazanmasının imkansız olmasıdır. Bu tür mecaza akli mecaz denir. Başka bir ayette de **"...O münafıklar ölüm korkusundan parmaklarını kulaklarına tıkarlar..."**[40] buyrulur. Bunda da mecaz vardır. Çünkü parmakların bütününün kulağa sokulması mümkün değildir. Parmak uçlarını kulaklarına tıkarlar demektir. Bu ifadede ''zikru'l-küll ve iradetü'l-cüz'' (bütünü söyleyip bir parçayı kastetme) adı verilen tarz vardır. Cüzün zikredilip bütünün kastedilmesi şeklinde de mecaz vardır. Bir başka örnek, Beled suresi 13. ayette geçen [فَكُّ رَقَبَةٍ] terkibidir. Buradaki "kölenin boynunun azat edilmesi" deyimi; kölenin şahsının azat edilmesi demektir. Burada cüz zikredilip bütün kastedilmiştir. Bu çeşit mecazlara lügavî mecaz denir.

Kur'an ayetlerindeki deyimler de ayrıcalıklı bir anlatım tarzıdır. Bunların Türkçedeki karşılıklarının bulunmasında dikkatli olmak gerekir. Mesela [وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ] ayetindeki *duribet aleyhim* tabirinin, **"...Üzerlerine alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu..."**[41] şeklinde lafzen tercüme edilmesi çok defa maksadı vermez. Oysa deyim olarak "zillete ve fakr u zarurete düçar olmak", veya "zillet ve hakarete maruz kalmak" şeklinde ifade edilmesi demektir. Bu durum kadim tefsirlerde, gayet net bir biçimde izah edilmiştir.

Mütercim, çeviri yaparken Arapça ve Türkçenin bütün inceliklerine nüfuz edebilmelidir. Bu çerçevede her iki dilde de kullanılan mecazi ifadelere ve deyimlere, atasözlerine ve terimlere tam anlamıyla vakıf olmalı, söz konusu ifadelerin kesiştiği ve ayrıştığı noktaları bilmelidir. Mesela "hammalete'l hatab"ın[42] "odun hamalı" diye tercüme edilmesi maksadı anlatmaz. Fakat bir deyim olarak düşünülüp "iğrenç söylentilerin taşıyıcısı kadın" veya "laf taşıyıp, kovuculuk yapan dedikoducu kadın" diye anlaşılması ve aktarılması mealini karşılar.

39 Bakara suresi, 16. ayet.
40 Bakara suresi, 19. ayet.
41 Bakara suresi, 61. ayet.
42 bk. Tebbet suresi, 4. ayet.

DEĞERLENDİRELİM

1. **"…insanların dalga dalga Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğünde…"**
(Nasr suresi, 2. ayet)

2. **"Şüphesiz, yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağırlar ve dilsizlerdir."**
(Enfâl suresi, 22. ayet)

3. **"Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır."**
(İsrâ suresi, 72. ayet)

Bu ayetleri hakikat ve mecaz açısından değerlendiriniz.

BİLGİ KUTUSU

Mecaz dilimizde de aynı manada kullanılmaktadır. Mecazın karşıtı hakikattir. Hakikat kendi yerinde duran, sabit olan nesne, doğru inanç ve maksada uygun düşen söz demektir.

Mecaz ve hakikat, her dilin vazgeçilmez ifade zenginliklerindendir. Diller, tatlılık ve çekiciliğini biraz da bu ifade tarzıyla kazanmaktadır. İlahî bilgileri insan diliyle ulaştıran Kur'an-ı Kerim'in, bu dilin inceliklerini kullanması doğaldır. Bu yüzden Kur'an, anlatımında teşbih, temsil, kinaye gibi edebî sanatlardan birisi olan mecazı da kullanmıştır.